

प्रशासन असार २०८१, वर्ष ५६, अङ्क २, पूर्णाङ्क १४०, १-१६

©२०८० सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

<https://doi.org/10.3126/prashasan.v56i2.75304>

www.mofaga.gov.np/prashasanjournal

ISSN: 2565-5043 Print / ISSN: 2822-1974 Online

आवधिक विकास योजनाको संसदीय स्वीकृति: एक अवधारणा

डा. नारायण प्रसाद रेग्मी*

रूपनारायण खतिवडा†

लेखसार

आवधिक विकास योजना कुनै पनि मुलुकको दीर्घकालीन विकास रणनीतिको महत्त्वपूर्ण पक्ष हो। विश्वका धेरै देशहरूले आवधिक विकास योजनामार्फत नै दीर्घकालीन विकासको खाका तयार गरेर आर्थिक समृद्धि हासिल गरेका छन्। नेपालमा योजनाबद्ध विकासको सुरुवात भएको करिब सात दशकको अवधि पुगिसकेको छ। यस अवधिमा नौवटा पञ्चवर्षीय र पाँचवटा त्रिवर्षीय योजना गरी चौधवटा आवधिक योजनाहरू कार्यान्वयनमा आइसकेका छन्। चालु आर्थिक वर्षको समाप्तिसँगै देश सोही योजनामा प्रवेश गर्न लागेको छ। योजनाबद्ध विकासको थालनी भएदेखि योजनाबद्ध विकासमा गरिएको लगानी र प्राप्त उपलब्धिहरूलाई सघन रूपमा विश्लेषण गर्दा प्राप्त उपलब्धि सन्तोषजनक छैनन्। यसको प्रभाव क्षेत्र कमजोर रहेको छ। आवधिक योजनाले राखेका लक्ष्यहरू पुरा नहुनुका पछाडि अनेकौं कारणहरू रहेका छन्। आवधिक योजना, वार्षिक कार्यक्रम र बजेट विनियोजन बिच तालमेल नमिलेका कारण अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त हुन नसकेका सन्दर्भमा प्रस्तुत लेख आवधिक योजनाको तर्जुमा प्रक्रियाको विश्लेषणका साथै योजनाको संसदीय स्वीकृतिका अवधारणाको व्याख्यामा केन्द्रित छ।

शब्दकुञ्जी: आवधिक विकास योजना, राष्ट्रिय योजना आयोग, राष्ट्रिय विकास परिषद्, संसदीय स्वीकृति, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम।

* सहसचिव, नेपाल सरकार

इमेल: narayanbajura@gmail.com

† उपसचिव, नेपाल सरकार

इमेल: khatiwadarn@gmail.com

पृष्ठभूमि

राज्यले निश्चित अवधिका लागि तयार गरेको विकाससँग सम्बन्धित रणनीतिक कार्ययोजना नै आवधिक विकास योजना हो। आवधिक विकास योजनाको अवधारणा मुख्य रूपमा नियन्त्रणात्मक समाजवादी अर्थराजनीतिबाट उत्पन्न भएको पाइन्छ। यस योजनाको माध्यमबाट राज्यले अर्थतन्त्रलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा निर्देशित गर्ने गर्दछ। विश्वमा आवधिक विकास योजनाको अभ्यास विसौं शताब्दीको प्रारम्भदेखि देखिन थालेको पाइन्छ। सन् १९२८ देखि सन् १९३२ सम्म कार्यान्वयन भएको तत्कालीन सोभियत सङ्घको आवधिक योजनालाई विश्वको पहिलो योजना मानिन्छ। तथापि, बेल्जियमले आफ्नो उपनिवेश कङ्गोमा रेल्वे निर्माणका लागि सन् १९०६ देखि सन् १९२० सम्म आवधिक योजना कार्यान्वयन गरेको र ब्रिटिश उपनिवेश घानामा सन् १९१९ देखि सन् १९२९ सम्म आवधिक योजना लागू गरेको इतिहास पाइन्छ (घिमिरे, २०८०)। सोभियत सङ्घले केन्द्रिकृत आर्थिक योजनाका माध्यमबाट आफ्नो मुलुकलाई तीव्र औद्योगिकीकरण गर्ने लक्ष्य राखी पञ्चवर्षीय योजना कार्यान्वयन गरेको थियो। आवधिक योजना कार्यान्वयनको लगभग चार दशकको अवधिमा सोभियत सङ्घ अविकसित देशबाट दोस्रो औद्योगिक मुलुक बन्न सफल भएसँगै, विश्वभरिका मुलुकहरूले आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न थालेको पाइन्छ।

हरेक मुलुकले आफ्ना आवश्यकता र दृष्टिकोणमा आधारित रहेर आवधिक विकास योजना कार्यान्वयन गरेका थिए। समकालीन विकास अवधारणाको विकाससँगै आवधिक योजनाका तर्जुमा विधिहरू पनि परिवर्तन हुँदै आएका छन्। विसौं शताब्दीको अन्त्यसम्म आइपुग्दा, केन्द्रिकृत योजनाका सट्टा निजी क्षेत्र र राज्य बाहेकका क्षेत्रहरूको संलग्नता एवम् लगानीलाई प्राथमिकता दिँदै विकेन्द्रित र सहभागितामूलक योजना प्रणालीमा जोड दिइनु थालेको छ।

वर्तमानमा, सहस्राब्दी विकास लक्ष्य र दिगो विकास लक्ष्यजस्ता अन्तर्राष्ट्रिय विकास ढाँचाले आवधिक विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई मार्गनिर्देशन गर्दैछन्। अवधारणागत रूपमा, आवधिक विकास योजनाको मुख्य उद्देश्य आम नागरिकको जीवनस्तरमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने भएकाले, योजना तर्जुमा र स्वीकृतिका प्रक्रियामा सरोकारवालाको अधिकतम सहभागिता सुनिश्चित गर्न सकिएमा योजनाको कार्यान्वयन प्रभावकारितामा वृद्धि हुने विभिन्न अध्ययनहरूले देखाएका छन्।

नेपालमा योजना तर्जुमा र स्वीकृतिसम्बन्धी विद्यमान व्यवस्था

नेपालको संविधानअनुसार दूरगामी सोचका साथ विकास योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयनमा सहजीकरण र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने कार्यका लागि विशिष्ट निकायका रूपमा राष्ट्रिय योजना आयोगको गठन गरिएको छ। राष्ट्रिय योजना आयोग (गठन र कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ अनुसार मुलुकको समग्र

समृद्धिका लागि दूरगामी सोचसहितको दीर्घकालीन लक्ष्य, मार्गचित्र, नीति र योजना तर्जुमा गर्ने जिम्मेवारी राष्ट्रिय योजना आयोगको हो।

यसका अतिरिक्त आयोगले तर्जुमा गरेको दीर्घकालीन वा आवधिक विकास नीति वा योजनामा छलफल र मार्गदर्शन दिनका लागि राष्ट्रिय विकास परिषद्को व्यवस्था गरिएको छ। उक्त परिषद् प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा रहने छ र यसका बैठकमा राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गरेको राष्ट्रिय योजनामा छलफलपछि परिषद्को निर्देशन अनुसार नेपाल सरकारको स्वीकृतिका लागि पेश गरिन्छ।

प्रक्रियागत दृष्टिले हेर्दा, नयाँ आवधिक योजना तर्जुमा गर्नका लागि अधिल्लो योजनाको समीक्षा गर्ने, अवधारणापत्र तयार गर्ने, आधारपत्रको विषयवस्तु क्षेत्रगत मस्यौदा तयार गर्ने, समष्टिगत आर्थिक खाका तयार गर्ने, आधारपत्रको क्षेत्रगत एकीकृत मस्यौदा तयार गर्ने र आयोगबाट आधारपत्रको प्रारम्भिक मस्यौदाको स्वीकृति गर्ने जस्ता चरणबद्ध क्रियाकलापहरू अवलम्बन गरिन्छ। प्रारम्भिक मस्यौदाको स्वीकृतिपछि, सरोकारवाला, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह र राष्ट्रिय स्तरमा मस्यौदामा अन्तरक्रिया गर्ने, आधारपत्रको अन्तिम मस्यौदा तयार गर्ने र राष्ट्रिय विकास परिषद्बाट सुझावसहित आधारपत्र परिमार्जन गरी नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट आधारपत्र स्वीकृत गरिन्छ। आधारपत्र स्वीकृत भएपछि, राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा योजनाको विस्तृत दस्तावेज तयार गरी स्वीकृत र प्रकाशन गरिन्छ, र त्यसपछि कार्यान्वयनमा लगिन्छ।

यसरी, आवधिक योजनाको तर्जुमा राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा गरिन्छ, आयोगले तर्जुमा गरेको योजना माथि राष्ट्रिय विकास परिषद्मा छलफल हुन्छ र आवधिक योजनाको स्वीकृति नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्द्वारा दिइन्छ। यस अनुसार, आवधिक योजनाको तर्जुमा र स्वीकृतिसम्मको प्रक्रियामा आम नागरिक वा तिनीहरूको प्रतिनिधिहरूको संलग्नता अत्यन्त सीमित दायरामा मात्र रहने गरेको पाइन्छ। योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदामा सरोकारवाला, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह र राष्ट्रिय स्तरमा छोटो समयमा गरिने अन्तर्क्रियाहरू प्रायः औपचारिक रूपमा सीमित रहन्छन्। राष्ट्रिय योजना आयोगका पदाधिकारी, कर्मचारी र न्यून सङ्ख्यामा सरकार बाहेकका व्यक्तिहरू रहेका राष्ट्रिय विकास परिषद्ले अनुमोदन गरी नेपाल सरकारको मन्त्रिपरिषद् द्वारा स्वीकृत गर्ने परिपाटीले आवधिक विकास योजनाको तर्जुमा र स्वीकृतिको प्रक्रियालाई साँघुरो दायरामा सीमित बनाइरहेको देखिन्छ।

हालसम्म सम्पन्न भएका आवधिक योजनाका लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता र लगानी

नेपालले आर्थिक र सामाजिक विकासका उद्देश्यलाई ध्यानमा राख्दै वि.सं. २०१३ बाट आवधिक विकास योजनाको प्रारम्भ गरेको थियो। त्यसयता नौवटा पञ्चवर्षीय र पाँचवटा त्रिवर्षीय योजना गरी चौधवटा आवधिक योजनाहरू कार्यान्वयनमा आइसकेका छन् भने पन्द्रौँ योजना कार्यान्वयनको अन्तिम

रेग्मी, नारायण प्रसाद र खतिवडा, रुपनारायण, २०८१

चरणमा रहेको छ। नेपालमा हालसम्म कार्यान्वयन गरिएका आवधिक योजनाहरूको लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता र योजना कार्यान्वयनमा गरिएको लगानी तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १

आवधिक योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता र लगानी

योजना अवधि	लक्ष्य	उद्देश्य	प्राथमिकता	लगानी (रु. मा)
प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३-२०१८)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ उत्पादन वृद्धि गर्ने, ▪ रोजगारी बढाउने, ▪ जनताको जीवनस्तर उकास्ने, ▪ विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थाहरू स्थापना गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ यातायात, कृषि, विद्युत, सिंचाइ। 	२१ करोड ४४ लाख	
दोस्रो त्रिवर्षीय योजना (२०१९-२०२२)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दीर्घकालीन योजनाका लागि आधार बनाउने, ▪ कृषि तथा औद्योगिक उत्पादन वृद्धि गर्ने, ▪ आर्थिक स्थिरता र स्थायित्व कायम गर्ने, ▪ जनताको जीवनस्तर उकास्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ यातायात, कृषि, विद्युत, सिंचाइ, सामाजिक सेवा, उद्योग, पर्यटन। 	५९ करोड ६८ लाख	
तेस्रो पञ्चवर्षीय योजना (२०२२-२०२७)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कृषि क्षेत्रमा खाद्यान्न उत्पादनमा वृद्धि गर्ने, ▪ औद्योगिक विकास गर्ने, ▪ वैदेशिक व्यापारमा 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ यातायात, सञ्चार, विद्युत, खाद्यान्न र औद्योगिक उत्पादन, वैदेशिक व्यापार। 	१ अर्ब ७८ करोड	

योजना अवधि	लक्ष्य	उद्देश्य	प्राथमिकता	लगानी (रु. मा)
	<p>वृद्धि र विविधीकरण,</p> <ul style="list-style-type: none"> सामाजिक असमानताको अन्त्य गर्ने। 			
चौथो पञ्चवर्षीय योजना (२०२७-२०३२)	<ul style="list-style-type: none"> उत्पादनमा अधिकतम वृद्धि गर्ने, दीर्घकालीन आर्थिक विकासको पूर्वाधार खडा गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा विविधीकरण र शोषणरहित समाजको सृजना गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> यातायात, सञ्चार, कृषि, सिंचाइ, उद्योग 	३ अर्ब २१ करोड	
पाँचौं पञ्चवर्षीय योजना (२०३२-२०३७)	<ul style="list-style-type: none"> जनउपयोगी उत्पादनमा वृद्धि गर्ने, श्रमशक्तिको अधिकतम उपयोग गर्ने, प्रादेशिक सन्तुलन कायम गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि, सिंचाइ, भूमिसुधार, उद्योग र सामाजिक सेवा। 	७ अर्ब ८२ करोड	
छैटौं पञ्चवर्षीय योजना (२०३७-२०४२)	<ul style="list-style-type: none"> उत्पादन र उत्पादनशील रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गर्ने, जनताका न्यूनतम आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि, सिंचाइ, बन, यातायात, खानेपानी र सामाजिक सेवा। 	२२ अर्ब ९ करोड	

योजना अवधि	लक्ष्य	उद्देश्य	प्राथमिकता	लगानी (रु. मा)
सातौं पञ्चवर्षीय योजना (२०४२-२०४७)	<ul style="list-style-type: none"> उत्पादन र रोजगारीका अवसर वृद्धि गरी आधारभूत आवश्यकता पूर्ति गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि, वन, जलस्रोत, भूसंरक्षण, व्यापार, पर्यटन, जनसंख्या नियन्त्रण। 	४८ अर्ब ३४ करोड	
आठौं पञ्चवर्षीय योजना (२०४९-२०५४)	<ul style="list-style-type: none"> दिगो आर्थिक विकास गर्ने, गरिबी घटाउने, क्षेत्रीय असमानता घटाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि, ऊर्जा, ग्रामीण विकास, रोजगारी 	१ खर्ब ६७ अर्ब २४ करोड	
नवौं पञ्चवर्षीय योजना (२०५४-२०५९)	<ul style="list-style-type: none"> २० वर्षे दीर्घकालीन विकास अवधारणासँग तादात्म्य सम्बन्ध कायम गर्ने, गरिबीलाई प्रमुख चुनौतीका रूपमा सम्बोधन गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि तथा वन, जलस्रोत, मानव संसाधन र सामाजिक विकास, औद्योगिकीकरण, पर्यटन विकास, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार, भौतिक पूर्वाधार। 	२ खर्ब ७८ अर्ब ४६ करोड	
दशौं पञ्चवर्षीय योजना (२०५९-२०६४)	<ul style="list-style-type: none"> गरिबी निवारण (गरिबीको प्रतिशतलाई ३८ प्रतिशतबाट ३० प्रतिशतमा झार्ने)। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि विकास, ग्रामीण पूर्वाधार विकास, मानव विकास र महिला सशक्तिकरण, जनसङ्ख्या व्यवस्थापन र आधारभूत सामाजिक सुरक्षा, सुशासन प्रवर्धन, राष्ट्रिय र क्षेत्रीय पूर्वाधार विकास। 	४ खर्ब ५६ अर्ब ३० करोड	
त्रिवर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४-२०६७)	<ul style="list-style-type: none"> समृद्ध, आधुनिक र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माणका लागि 	<ul style="list-style-type: none"> मुलुकमा शान्ति स्थापना, बेरोजगारी, गरिबी र 	४ खर्ब ७६ अर्ब ३३ करोड	

योजना अवधि	लक्ष्य	उद्देश्य	प्राथमिकता	लगानी (रु. मा)
	आर्थिक र सामाजिक रूपान्तरणको आधार तयार गर्नु।	असमानताको न्यूनीकरण, भौतिक संरचनाको पुनर्निर्माण, विकासलाई समतामूलक र न्यायपूर्ण बनाउने, शान्ति र सहमतिको वातावरण कायम गर्ने।		
त्रिवर्षीय योजना (२०६७-२०७०)	<ul style="list-style-type: none"> गरिबीलाई २१ प्रतिशतमा पुऱ्याउने। 	<ul style="list-style-type: none"> रोजगारकेन्द्रित समावेशी तथा समन्यायिक आर्थिक वृद्धि गरी गरिबी निवारण र दिगो शान्ति स्थापनामा सघाउ पुर्याउने 	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक र सामाजिक पूर्वाधार, कृषि, पर्यटन उद्योग, निर्यात व्यापार, उपेक्षित समुदाय क्षेत्र, लैङ्गिक समावेशीकरण, खानेपानी, ऊर्जा, खाद्य सुरक्षा, सुशासन, जलवायु परिवर्तन। 	८ खर्ब २८ अर्ब
तेह्रौं योजना (२०७०/७१-२०७२/७३)	<ul style="list-style-type: none"> गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्या १८ प्रतिशतमा झार्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> देशमा व्यास आर्थिक तथा मानवीय गरीबी घटाई, आमजनताको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष परिवर्तनको अनुभूति दिलाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> जलविद्युत तथा अन्य ऊर्जा विकास, कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि, विविधीकरण र व्यावसायीकरण, पर्यटन, उद्योग र व्यापार क्षेत्रको विकास, आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्य, 	१३ खर्ब ५८ अर्ब ६३ करोड

योजना अवधि	लक्ष्य	उद्देश्य	प्राथमिकता	लगानी (रु. मा)
			खानेपानी र सरसफाइ, सुशासन प्रबर्धन, सडक तथा अन्य भौतिक पूर्वाधार विकास, प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण।	
चौधौ योजना (२०७३/७४- २०७५/७६)	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक न्यायसहितको लोककल्याणकारी राज्य हुँदै मध्यम आय भएका मुलुकको स्तरमा पुग्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> उत्पादनशील रोजगारी उन्मुख र न्यायपूर्ण वितरणसहितको उच्च आर्थिक वृद्धिद्वारा द्रुत गरिबी न्यूनीकरण गर्दै आर्थिक सामाजिक र रूपान्तरण गर्नु। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि क्षेत्रको र रूपान्तरण, ऊर्जा, सडक र हवाई यातायात, सामाजिक विकास र सामाजिक सुरक्षा, आर्थिक, सामाजिक एवम् शासकीय सुधार, लैङ्गिक समानता, समावेशीकरण, वातावरण संरक्षण, विज्ञान र प्रविधिको उच्चतम प्रयोग 	३० खर्ब ३४ अर्ब ९२ करोड
पन्ध्रौ योजना (२०७६/७७- २०८०/८१)	<ul style="list-style-type: none"> समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय र परिष्कृत जीवन सहितको समाजवाद उन्मुख लोककल्याणकारी राज्यको रूपमा रूपान्तरण गर्दै उच्च आयस्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने आधार निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> उच्च दिगो र समावेशी आर्थिक वृद्धि, गरिबी निवारण गर्दै समृद्धिको आधार निर्माण गर्नु, नागरिकलाई मर्यादित र परिष्कृत जीवनयापनको अनुभूति गराउनु, सामाजिक आर्थिक 	<ul style="list-style-type: none"> तीव्र, दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धि, सुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा र शिक्षाको सुनिश्चितता, आन्तरिक र अन्तरदेशीय अन्तरआबद्धता, दिगो सहरी बस्ती 	९२ खर्ब २९ अर्ब २९ करोड (अनुमानित)

योजना अवधि	लक्ष्य	उद्देश्य	प्राथमिकता	लगानी (रु. मा)
	गर्ने।	रूपान्तरण र स्वाधीन अर्थतन्त्र निर्माण द्वारा देशको स्वाभिमान, स्वतन्त्रता र राष्ट्रिय हितको संरक्षण गर्नु।	विकास, उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि, गरिबी निवारण र आर्थिक सामाजिक समानता सहितको न्यायपूर्ण समाज निर्माण, दिगो विकास लक्ष्यको आन्तरिकीकरण।	

नेपालको पहिलो आवधिक विकास योजना वि.सं. २०१३ मा सुरु भएको थियो र यसले उत्पादन र रोजगारी वृद्धि गरी जनताको जीवनस्तर उकास्ने तथा विकास क्रियाकलापका लागि आवश्यक संस्थाहरू स्थापना गर्ने उद्देश्य राखेको देखिन्छ। दोस्रो र तेस्रो योजनाले आर्थिक स्थायित्व, रोजगारी सिर्जना र कृषिक्षेत्रको उत्पादन वृद्धि गर्ने उद्देश्य लिएर कृषि तथा वन विकास र यातायात तथा हवाई पूर्वाधारको विकासमा प्राथमिकता दिएको पाइन्छ। चौथो योजनाले औद्योगिक उत्पादन तथा व्यापार विविधीकरणमा प्राथमिकता दिएको देखिन्छ, भने पाँचौं, छैटौं र सातौं पञ्चवर्षीय योजनाहरूले राष्ट्रिय उत्पादनको वृद्धि र जनताका आधारभूत आवश्यकताहरू पूरा गर्ने लक्ष्य लिएर कृषि, यातायात, सञ्चार, उद्योग तथा ऊर्जा क्षेत्रको विकास, रोजगारी सिर्जना र ग्रामीण विकासमा जोड दिएको देखिन्छ।

आठौं पञ्चवर्षीय योजना नेपालमा प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापनापछि कार्यान्वयन भएको पहिलो आवधिक योजना थियो। यस योजनाले दिगो आर्थिक विकास, गरिबी निवारण र क्षेत्रीय सन्तुलन कायम राख्ने मुख्य उद्देश्य राखेको थियो। यसले निजी क्षेत्रको प्रोत्साहन, व्यापार विविधीकरण र औद्योगिक विकासलाई प्राथमिकता दिँदै आर्थिक उदारीकरणतर्फ अग्रसरता लिएको पाइन्छ। नवौं र दशौं योजनाले भने मुख्य उद्देश्य गरिबी निवारणलाई समेट्दै कृषिको आधुनिकीकरण, जलस्रोत र ऊर्जा व्यवस्थापन, र मानव संसाधन विकासमा प्राथमिकता दिएको देखिन्छ। तीन वर्षे एघारौं अन्तरिम योजना शान्ति स्थापनामा, सामाजिक एकतामा र द्वन्द्वका कारण प्रभावित पूर्वाधारको पुनर्निर्माणमा केन्द्रित रहेको थियो। बाह्रौं र तेह्रौं योजनाले सहस्राब्दी विकास लक्ष्यहरूको प्राप्ति, अतिकम विकसित मुलुकबाट न्यून आय भएका मुलुकमा स्तरोन्नति गर्ने कार्ययोजना अनुरूप रोजगारी सिर्जना, आर्थिक असमानता घटाउने, क्षेत्रीय सन्तुलन प्राप्त गर्ने, सामाजिक समावेशीकरण बढाउँदै आम नेपालीको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने र दिगो आर्थिक वृद्धिमा जोड दिएको पाइन्छ। चौधौं योजना सङ्घीय शासकीय व्यवस्था लागु भएपछि कार्यान्वयन गरिएको पहिलो योजना

थियो। यस योजनाले स्वाधीन, समुन्नत र समाजवाद उन्मुख राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकास र समृद्ध नेपालीको दीर्घकालीन सोच राख्दै देशलाई सामाजिक न्यायसहितको लोककल्याणकारी राज्यको रूपान्तरण गर्दै मध्यम आय भएको मुलुकको स्तरमा पुर्याउने लक्ष्य राखेको छ। "समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली" को दीर्घकालीन सोचसहित तय गरिएको पन्ध्रौं योजनाले समुन्नत, स्वाधीन र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रसहित समान अवसर प्राप्त गर्न सक्ने, स्वस्थ, शिक्षित, मर्यादित र उच्च जीवनस्तर भएका सुखी नागरिक बसोबास गर्ने मुलुकको रूपमा विकास गर्ने आधार तयार गर्ने लक्ष्य राखेको देखिन्छ।

प्रथम पञ्चवर्षीय योजनादेखि पन्ध्रौं योजना अवधिसम्म आवधिक योजनामा गरिएको लगानीअनुसारको प्रतिफल अपेक्षित रूपमा प्राप्त हुन सकेन तथा योजनाले तय गरेका लक्ष्य र उद्देश्यहरूको प्राप्ति पनि सन्तोषजनक देखिएन। यसरी योजनागत विकासमा गरिएको लगानीअनुसारको प्रतिफल प्राप्त नहुनु र तय गरिएका लक्ष्य र उद्देश्यहरूको प्राप्ति नहुनुको मुख्य कारण आवधिक योजनाको तर्जुमा र स्वीकृतिको विद्यमान प्रक्रियामा रहेको कमजोरी हो। नेपाल सरकार अन्तर्गतको निकाय, राष्ट्रिय योजना आयोगले योजना तर्जुमा गर्ने र सरकारले नै स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा लैजाने परिपाटीले आवधिक विकास योजनाको तर्जुमा र स्वीकृतिको प्रक्रियालाई साँघुरो दायरामा सीमित गरेको छ। यस कारण योजनाको सर्वस्वीकृति, परिपालना र सरोकारवालाको अपनत्व कमजोर हुँदै योजनागत प्रभावकारितामा वृद्धि हुन नसकेको पाइन्छ।

विकास योजनाको संसदीय स्वीकृति नहुँदा देखिएका समस्याहरू

आवधिक योजना सरकारले तर्जुमा र स्वीकृति गर्ने तथा वार्षिक बजेट र कार्यक्रम सङ्घीय संसदले पारित गर्ने हालको संवैधानिक र कानुनी व्यवस्थाका कारण आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम बिचमा सामन्जस्यता कायम हुन नसकेको स्पष्ट छ। कार्यकारी निर्णयबाट जारी गरिएको आवधिक योजनाका आधारमा वार्षिक बजेट निर्माणका लागि सम्बन्धित निकायलाई बाध्यकारी बनाउन नसकिएका कारण वार्षिक बजेट र कार्यक्रम छनोट पनि वैज्ञानिक बन्न सकेका छैनन्। सङ्घीय संसदका सांसदहरू लगायतका जनप्रतिनिधिहरूले आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सामेल हुन नपाउने व्यवस्थाले जसका लागि योजना बन्नुपर्ने हो, त्यो पक्षलाई योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सहभागी नगराएका कारण जनभावना प्रतिविम्बित हुन नसकेको देखिन्छ। कतिपय जनप्रतिनिधिहरूले आवधिक योजना निजामती कर्मचारीहरूले (White Color) बनाएको दस्तावेज हो भन्ने आरोप सार्वजनिक रूपमा लगाउने र गुनासो गर्ने गरेका छन्।

विद्यमान व्यवस्थाअनुसार प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा रहेको राष्ट्रिय योजना आयोगले आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने, प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षता र सरकारका मन्त्रीहरूसमेत सदस्य रहने राष्ट्रिय विकास परिषद्मा छलफल गरी नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) ले योजना स्वीकृत गर्ने प्रक्रिया रहेको छ। यसबाट

सरकारमा रहेका प्रधानमन्त्री र मन्त्रीहरूले आवधिक योजना तर्जुमा र कार्यक्रम छनोट गर्दा आफ्नो निर्वाचन क्षेत्रमा मात्रै केन्द्रित भई सकेसम्म बढी कार्यक्रम राख्न खोज्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएको देखिन्छ। यस्तो प्रवृत्तिका कारण कार्यकारी र विधायिका बिचको सम्बन्धमा नकारात्मक असर पुग्नेछ र क्षेत्रगत रूपमा असन्तुलित विकासमा मलजल पुगिरहेको छ। यसैगरी, आवधिक योजनाको स्वामित्व कार्यान्वयन गर्ने इकाइले नलिने र आवधिक योजनालाई राष्ट्रिय योजना हो भन्ने अपनत्व लिनतर्फ भन्दा राष्ट्रिय योजना आयोगको योजना भनेर विषयगत मन्त्रालयहरू पन्छिने प्रवृत्ति पनि बढ्दै गएको देखिन्छ। कार्यान्वयन नगरेकै आधारमा सजायको भागी हुन नपर्ने र राम्रो काम गरेपनि पुरस्कारको हकदार नहुने परिपाटी देखिएको छ। कार्यकारी निर्णयबाट स्वीकृत गरिने आवधिक योजनाको कानुनी हैसियत तुलनात्मक रूपमा कमजोर रहने कारण यसको कार्यान्वयनमा अपनत्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको स्तरसमेत कमजोर रहने गरेको छ।

आवधिक योजनाबिच लक्ष्य, उद्देश्य र प्राथमिकताहरू बारम्बार परिवर्तन भइरहने, एउटा योजना र अर्को योजनाबिच समन्वय नहुँदा निरन्तर प्रयास हुनुपर्ने कतिपय पक्षलाई निरन्तरता नदिइने जस्ता समस्याहरू पनि योजना तर्जुमा प्रक्रियामा देखिन्छ। आवधिक योजना तर्जुमाका क्रममा कार्यान्वयन भैहाल्छ भन्ने मानसिकतामा महत्त्वकांक्षी र कार्यान्वयन अयोग्य योजना तर्जुमा हुने, स्रोतसाधनको उपलब्धताका आधारमा भन्दा इच्छा सूचीका आधारमा तर्जुमा गर्ने, स्थानीय सिप, साधन, स्रोत र ज्ञानको उपयोग नगर्ने, लगानीमा बढी ध्यानकेन्द्रित गरेर प्रतिफलमा कम महत्त्व दिइने जस्ता समस्याहरू बारम्बार दोहोरिने गरेका छन्। योजना तर्जुमाका क्रममा देखिएका यस्ता समस्याहरूको मूल कारण पनि योजना तर्जुमा प्रक्रिया र योजनाको स्वीकृतिमा संसदको भूमिका नरहनु नै हो। योजनागत विकास अभ्यासमा अनुगमन मूल्याङ्कनले अत्यन्त कम प्राथमिकता पाउने गरेको छ। कागजी अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने पद्धतिले जरा गाड्नुका साथै सामाजिक प्रभाव नहेरी केवल भौतिक र वित्तीय उपलब्धिमा जोड दिइने गरिन्छ। अनुगमन मूल्याङ्कन गर्दा आधुनिक, वैज्ञानिक र सहभागितामूलक पद्धतिको अवलम्बन नगरिने, पर्याप्त स्रोतसाधन र दक्ष जनशक्तिको अभाव रहने र भएका अनुगमन मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणहरू प्रयोगमा नआउने अवस्था पनि व्याप्त छ। आवधिक योजनाको अनुगमन र मूल्याङ्कन सङ्घीय संसद्को दायराभित्र पर्न नसकेका कारण यस्ता समस्या देखिएका छन्।

आवधिक विकास योजनाको संसदीय स्वीकृति: नयाँ अवधारणा

वर्तमान व्यवस्थाअनुसार, आवधिक विकास योजना निर्माण र सालबसाली आयोजना स्वीकृतिका लागि अधिकार प्राप्त निकाय राष्ट्रिय योजना आयोग हो भने स्वीकृत आयोजनामा स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने निकाय अर्थ मन्त्रालय हो। तर, यी दुवै निकायहरू बिच प्रभावकारी समन्वय हुन नसकेको अवस्था छ। राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालय बिचको कमजोर समन्वय योजनागत असफलताको मुख्य कारण हो। आवधिक योजना राष्ट्रिय योजना आयोगले र वार्षिक योजना अर्थ मन्त्रालयले निर्माण गर्दै आएको

देखिन्छ। वार्षिक बजेट र आवधिक योजनाबिच वर्षौंदेखि तालमेल हुन नसकेका थुप्रै उदाहरणहरू छन्। राष्ट्रिय योजना आयोगले आयोजना स्वीकृत गरिहाल्ने तर, अर्थ मन्त्रालयले स्रोतको अभाव देखाएर कटौती गर्ने दृष्टान्तहरू पनि पाइन्छन्। अझ कतिपय आयोजनाहरूलाई बजेट निर्माणको अन्तिम चरणमा रातो किताबमा समावेश गर्ने चलन पनि प्रचलित छ। यस किसिमको समस्याको समाधानमार्फत आवधिक योजनालाई थप प्रभावकारी बनाउँदै, वार्षिक बजेटसँग तादात्म्यता कायम गर्न आवधिक योजनाको संसदीय स्वीकृति अत्यन्तै आवश्यक देखिन्छ। यसका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगमार्फत नेपाल सरकारले तयार गरेको आवधिक योजनालाई सङ्घीय संसदमा प्रस्तुत गरेर आवश्यक संसदीय प्रक्रिया पुरा गरी पारित गर्ने व्यवस्था गरिनु पर्छ। यो व्यवस्था कार्यान्वयन हुनसकेमा आवधिक विकास योजनाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न देहायका पक्षहरूमा सुधार ल्याउन सकिन्छ:

१. आवधिक योजना संसदबाट पारित हुने व्यवस्था कार्यान्वयन भएमा, आवधिक योजना निश्चित अवधिका लागि कानुनसरह बन्ने भएकाले यसले योजनाको पालना र स्वीकार्यता वृद्धि गर्ने अवस्था रहन्छ। आवधिक योजना र बजेट दुवै सङ्घीय संसदमा प्रस्तुत हुने हुँदा, सालबसालीका रूपमा संसदमा पेश हुने बजेटलाई समेत संसदले पारित गरेको आवधिक योजनाको चरणबद्ध कार्यान्वयनतर्फ बाध्यकारी बनाउन सकिन्छ।

२. योजना तर्जुमा प्रक्रियामा संसदमार्फत जनताका प्रतिनिधिहरू सहभागी हुने भएकाले यसबाट योजना तर्जुमामा जनताको भावना समेटिनुका साथै तर्जुमाका क्रममा देखिएका धेरै समस्या र जनप्रतिनिधिहरूका आरोप र गुनासाहरूको समाधान गर्न सकिन्छ। यसबाट आवधिक योजनामा आम नागरिकहरूको अपनत्व र स्वामित्व पनि वृद्धि हुने देखिन्छ।

३. आवधिक योजना सङ्घीय संसदमा प्रस्तुत भई छलफलसहितको प्रक्रियाद्वारा पारित हुँदा सरकारमा रहेका प्रधानमन्त्री र मन्त्रीहरूले आवधिक योजना तर्जुमा र वार्षिक कार्यक्रम छनौट गर्दा आफ्नो निर्वाचन क्षेत्रमै केन्द्रित हुने प्रवृत्तिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ। यसबाट विपक्षी दल र सरकारमा सहभागी नभएका राजनीतिक दलहरूको समेत सहभागिता सुनिश्चित हुनसक्छ।

४. संसदबाटै पारित हुने वार्षिक बजेटसँग आवधिक योजनाको तादात्म्यता कायम हुने भएकाले योजनाको कार्यान्वयनमा सहजता ल्याउन सक्ने र योजनाको स्वामित्व कार्यान्वयन गर्ने इकाइले नलिनै प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न सकिन्छ।

५. आवधिक योजना संसदबाट स्वीकृत हुने व्यवस्थाले यसको स्वीकार्यता बढाउने हुँदा योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने लगानी जुटाउन समेत थप सहज बन्ने देखिन्छ।

६. सङ्घीयता कार्यान्वयन भइसकेको पछिल्लो सन्दर्भमा, स्थानीय तह, प्रदेश र सङ्घ विचमा सुदृढ योजनागत अन्तरसम्बन्ध कायम हुन नसकेको अवस्था विद्यमान छ। यदि आवधिक योजना सङ्घीय संसदबाट पारित हुने पद्धति स्थापना गर्न सकिन्छ भने, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहहरूको अपनत्व र स्वामित्व वृद्धि हुनेछ र योजना कार्यान्वयनमा सुदृढ अन्तरसम्बन्ध कायम गर्न सकिन्छ।

७. संसदबाट आवधिक योजना पारित हुने व्यवस्थाले योजनाको अनुगमन र मूल्याङ्कन संसदीय अनुगमनको दायरामा समेत आउने छ र यसले अनुगमन र मूल्याङ्कनका चरणलाई टेवा पुर्याउन सक्छ। यसका साथै, योजनाको कार्यान्वयनमा देखिने उदासीनता र दण्डहीनताको अवस्थालाई अन्त्य गर्न समेत योजनाको संसदीय अनुमोदन फलदायी बन्न सक्छ।

आवधिक योजनाको स्वीकृति सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास

तत्कालीन सोभियत सङ्घले औद्योगिक विकास गर्ने उद्देश्यका साथ सन् १९२८ देखि पञ्चवर्षीय योजना थालनी गरेर ठूलो सफलता प्राप्त गरेको थियो। यद्यपि, योजनाबद्ध विकासको अवधारणाले दोस्रो विश्वयुद्धको अन्त्यपछि मात्रै मूर्त रूप लिएको पाइन्छ। दोस्रो विश्वयुद्धपछि एक दशकभन्दा बढी समय युद्धको प्रभावमा परेका राष्ट्रहरूले आर्थिक पुनर्निर्माणका लागि आर्थिक विकासका प्रस्तावहरू अगाडि बढाए र विकासका लागि आवश्यक संस्थागत, सामाजिक आधारशीला र अन्य पूर्वाधारहरूको निर्माणमा ध्यान केन्द्रित गरे। सन् १९६० को दशकपछि एसियाली मुलुकहरूले आयआर्जनको माध्यमबाट गरिब जनताको जीवनस्तर सुधार गर्न एकीकृत ग्रामीण विकास र न्यूनतम आवश्यकताहरूको पूर्तिको अवधारणालाई अवलम्बन गर्दै योजनाबद्ध विकासलाई अघि बढाए। ६ दशकमा आवधिक योजनाको सफल कार्यान्वयनमार्फत दक्षिण कोरिया, सिङ्गापुर, ताइवान, चीन, थाइल्याण्ड, मलेसिया जस्ता मुलुकहरू उच्च आर्थिक वृद्धि र सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणमा सफल भएका छन्। यसरी, योजनाबद्ध विकासमा सफलता हासिल गरेका र आवधिक योजनाको संसदीय स्वीकृतिको प्रक्रिया अवलम्बन गरेका देशहरूको अभ्यास यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ।

(क) बङ्गलादेश

बङ्गलादेशको संविधानले दीर्घकालीन योजना, वार्षिक विकास योजना र आवधिक योजना संसदबाट अनुमोदन गर्ने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ। आवधिक योजना तयार गर्ने जिम्मेवारी राष्ट्रिय आर्थिक परिषद् र राष्ट्रिय योजना आयोगलाई दिइएको छ। राष्ट्रिय योजना आयोगले आवधिक योजनाको अन्तिम खाका तयार गर्छ, जुन राष्ट्रिय आर्थिक परिषद्को कार्यकारी समितिले स्वीकृत गरेपछि संसदबाट अनुमोदन हुन्छ (न्यौपाने र उप्रेती, २०७८)।

(ख) दक्षिण कोरिया

दक्षिण कोरियाले पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तयार र कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा रणनीति तथा वित्त मन्त्रालयको प्रमुख भूमिका रहेको छ। मन्त्रालयले अन्य सबै मन्त्रालयहरूलाई नीतिगत मार्गदर्शन प्रदान गर्छ। योजनाको अन्तिम स्वीकृति मन्त्रपरिषद्मा गर्नुपर्ने र राष्ट्रिय सभामा पठाइने प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको छ (न्यौपाने र उप्रेती, २०७८)।

(ग) भियतनाम

भियतनाममा योजना र बजेट व्यवस्थापन गर्ने प्रमुख निकायहरू योजना तथा लगानी मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालय हुन्। भियतनामको राष्ट्रिय सभा पाँचवर्षे वित्त योजना र तीनवर्षे बजेट योजना स्वीकृत गर्ने कार्य गर्दछ (न्यौपाने र उप्रेती, २०७८)।

(घ) कम्बोडिया

कम्बोडियाको आर्थिक र सामाजिक विकासको रणनीतिक योजना (NSDP) को रूपमामा आवधिक योजना कार्यान्वयन गरिएको छ। १९९८ मा सुरु गरिएको समकोणी रणनीति नेपालको लागि पनि प्रेरणादायक मानिएको छ (न्यौपाने र उप्रेती, २०७८)।

नेपालमा यस्ता अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासहरूको अनुगमन गर्दै योजनाबद्ध विकासमा सुधार ल्याउनका लागि सङ्घीय व्यवस्थाअन्तर्गत आवधिक योजनाहरूको संसदीय स्वीकृतिको प्रक्रिया प्रभावकारी बनाउनु अत्यन्त आवश्यक छ।

आगामी बाटो

नेपालको सन्दर्भमा आवधिक योजनाको तर्जुमा र स्वीकृतिको प्रक्रियालाई समयसापेक्ष बनाउन जरुरी छ। सङ्घीय शासन प्रणालीमा प्रदेश र स्थानीय तहबाट आवधिक विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन भईरहेका छन्। यी योजनाहरूलाई सङ्घीय योजनासँग सामञ्जस्यता कायम गर्दै योजनाको प्रभावकारिता वृद्धिको लागि प्रत्येक चरणमा सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागीता सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ। साथै, तर्जुमा र स्वीकृतिको प्रक्रिया पारदर्शी बनाउने र योजनाको कार्यान्वयनमा सबैको स्वामित्व र अपनत्वलाई सुनिश्चित गर्न पनि महत्वपूर्ण छ। योजना तर्जुमा प्रक्रियामा हाल अपनाइएका विधिहरू, संलग्न निकायहरूको संरचनागत सुधार र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आवधिक योजनालाई सङ्घीय संसदमा प्रस्तुत गरेर आवश्यक संसदीय प्रक्रिया पुरा गरेर पारित गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।

नेपालमा आवधिक योजनाको संसदीय स्वीकृतिको अवधारणा कार्यान्वयन गर्न पर्याप्त कानुनी व्यवस्था मिलाउनुपर्ने छ।

निष्कर्ष

आगामी आर्थिक वर्षको प्रारम्भसँगै देश सोही योजनामा प्रवेश गर्न लागेको छ। राष्ट्रिय योजना आयोग र सरकारका विषयगत मन्त्रालयहरू सोही योजनाको तर्जुमा अन्तिम चरणमा जुटिरहेका छन्। राष्ट्रिय विकासको आकांक्षालाई साकार बनाउँदै देशलाई नयाँ गतिमा लैजाने र मुलुकले अभ्यास गरिरहेको सङ्घीय शासन प्रणालीलाई सहयोग पुर्याउन उपयुक्त आवधिक योजनाको आवश्यकता स्पष्ट भएको छ। यसै क्रममा, आगामी योजना तर्जुमा गर्दा यसलाई संसदमा प्रस्तुत गरेर संसदबाट पारित गराई कार्यान्वयनमा लैजाने परिपाटीको विकासमा पनि ध्यान दिन जरुरी छ।

आवधिक योजना निर्माणको मुख्य आधार देशको संविधान हो। संविधानमा व्यवस्थित रूपमा रहेका नागरिकका मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीतिहरूले आवधिक विकास योजना निर्माणलाई मार्गनिर्देशन गर्ने काम गर्छन्। नेपालको संविधान जननिर्वाचित सभासदहरू रहेको संविधानसभाले सर्वसम्मत रूपमा अनुमोदन गरेको दस्तावेज हो। जनताको प्रतिनिधिहरूद्वारा निर्माण भएको संविधानको कार्यान्वयनको लागि अघि सारिने आवधिक विकास योजनाको स्वीकृति जनप्रतिनिधिहरूद्वारा नै हुनु सान्दर्भिक देखिन्छ।

अतः नेपाल सरकार, जनप्रतिनिधिहरू, योजना आयोगका पदाधिकारी, सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरू, निजी क्षेत्र लगायत सबै सरोकारवालाहरूले जनताप्रतिको उत्तरदायित्व र मुलुकले राखेको दीर्घकालीन उद्देश्यको समीप पुग्दै नेपालमा योजनाको निर्माण र यसको संसदीय स्वीकृतिको परिपाटी विकास गर्न सकेमा योजनाबद्ध विकासको इतिहासमा नयाँ पद्धतिको थालनी हुनसक्छ। यसबाट बजेट र कार्यक्रम बिच देखिएका विसङ्गति, जनप्रतिनिधिहरूका गुनासा र योजनाको कमजोर कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित समस्याहरूको सहज समाधान गर्न सकिने छ।

सन्दर्भ सामाग्री

घिमिरे, लालशंकर (२०८०, फागुन), के आवधिक योजना बनाउनै पर्छ? *हिमालखबर, हिमाल मिडिया*।

पौडेल, रमेश (२०८०, आश्विन २५), अर्थतन्त्र उकास्न योजना आयोग, *कान्तिपुर दैनिक, कान्तिपुर*

पब्लिकेसन।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७४), *राष्ट्रिय योजना आयोग (गठन तथा कार्यसंचालन) आदेश*, सिंहदरबार।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०१३), *प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०१३-२०१८)*, सिंहदरबार।

रेग्मी, नारायण प्रसाद र खतिवडा, रुपनारायण, २०८१

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०१९), दोस्रो त्रिवर्षीय योजना (२०१९-२०२२), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०२२), तेश्रो पञ्चवर्षीय योजना (२०२२-२०२७), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०२७), चौथो पञ्चवर्षीय योजना (२०२७-२०३२), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०३२), पाँचौं पञ्चवर्षीय योजना (२०३२-२०३७), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०३७), छैटौं पञ्चवर्षीय योजना (२०३७-२०४२), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०४२), सातौं पञ्चवर्षीय योजना (२०४२-२०४७), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०४९), आठौं पञ्चवर्षीय योजना (२०४९-२०५४), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०५४), नवौं पञ्चवर्षीय योजना (२०५४-२०५९), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०५९), दशौं पञ्चवर्षीय योजना (२०५९-२०६४), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०६४), त्रिवर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४-२०६७), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०६७), त्रिवर्षीय योजना (२०६७-२०७०), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७०), तेह्रौं योजना (२०७०/७१-२०७२/७३), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७३), चौधौं योजना (२०७३/७४-२०७५/७६), सिंहदरबार।
राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७६), पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१), सिंहदरबार।
शर्मा न्यौपाने, हरि र उप्रेती, विष्णुराज (सम्पादा) (२०७८), नेपालको आर्थिक विकास नीतिका सन्दर्भमा
विभिन्न मुलुकका आर्थिक नीति तथा आवधिक योजनाका अनुभव र बजेट तर्जुमा प्रक्रियाको
सिंहावलोकन, नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठान।